

pot in boj tega preprostega, toda čistega in gorečega duha, njegov boj in pot skozi gosto, nevarno in pohujšljivo džunglo ameriških razmer in pokazana je vsa ta duhovna in socialna ameriška džungla, kjer je vse življenje udušeno v konvencionalnih zunanostih, v smešnih malenkostih in špekulativnosti, kjer ni ne duše ne srca in preko katerega je razlito strašno duševno uboštvo kot umazano morje. In misel in namen „Arrowsmitha“ je v pisateljevi kretnji, ki pravi in kaže: skozi takole duhovno džunglo se mora pri nas, v Ameriki pretakniti in prebiti svetla osebnost, ki hoče ostati zvesta sebi in svojemu idealu. In v tej kretnji je poleg smisla in ljubezni za osebnost tudi dokaj bolečine nad duhovnim obrazom Amerike in dokaj pomembne kritike ameriškega življenja. Zato je ta roman resnično in globoko ameriški.

Ko sem takole vzporejal ta dva romana, spisana na temo o osebnosti, sem se nenadoma domislil svojega dolgotrajnega, tihega spora z neko mislijo Ivana Cankarja. To je njegova misel o „velikem tekstu“, o katerem je sanjal in govoril že v svoji prvi knjigi: „Ali ta veliki tekst je strašen... Jaz za svojo osebo moram reči, da me vznemirja to strašno duševno uboštvo, ki je razlito kot umazano morje po vsej naši mili domovini... Pri nas ni nikjer ne duše ne srca... Vse javno in privatno življenje je udušeno v konvencionalnih zunanostih, v smešnih malenkostih in obzirih — to je tekst.“ To mesto in to pojmovanje „velikega teksta“ me je zmeraj vznemirjalo. Nisem ga mogel ne prav razumeti ne priznati. O velikem tekstu sem imel drugačne predstave. Videl sem ga nekako takega, kakor je nemški „Faust“ ali če hočete kakor je v zametku Levstikov „Martin Krpan“, in podobno, kakor ga je nemara slutil Finžgar, ko se je pripravljal na svoj zgodovinski ep in se vzpodbujal z razmišljanjem: „Moči, moči — sile, velike volje in velikih idej in železne roke je treba, ki bi vrgla med nas veliki tekst.“ Toda ko sem zdaj v mislih pregledoval Lewisovo delo, so se mi mahoma odprle oči. Spoštovanje, ki ga imam do Manna, me ni oviralo. Razmišljajoč o „Arrowsmithu“ sem ugle dal podobo slovenskega velikega teksta, o kakršnem je sanjal Cankar, kakršen nam je usodno potreben in kakršnega nam je naša književnost še dolžna.

Videl sem ga samo v obrisih: pot neke osebnosti skozi džunglo slovenskega duhovnega in družbenega življenja in njen boj za svojo podobo. Roman o slovenskem intelektualcu s podobo te džungle, kakor jo je skiciral Cankar in torej s kritiko te džungle, te naše zaostale in omejene duhovnosti. V takem romanu bi se ta narod videl kakor v zrcalu, bi to življenje spoznalo in se zavedelo samo sebe. Takšen bi bil lahko sodoben slovenski veliki tekst in kot tak bi bil dejanje, prebujenje in osvetitev, ki so smisel vse umetnosti in vse kulture.

J. Vidmar.

Kritika

Tone Seliškar, *Pesmi pričakovanja*. V Ljubljani 1957. Izdala in založila Slovenska Matica. Str. 106.

Kdor je bil na večeru moderne slovenske lirike, ki so ga pred dvema letoma organizirali slavisti z naše univerze v ljubljanski drami, si je utegnil potrditi svojo sodbo o majhni pesniški občutljivosti in nevzgojenosti širokega občinstva. Vodušek je n. pr. res splošno vnel, kar je treba pripisati zlasti udarnosti in ostrini njegovega duha. Tudi Tauferjeva si je s svojo tiho in dozorelo liriko utrla pot v marsikatero srce, a gledališče ji vendarle ni toliko ploskalo. Ko pa je nastopil izmed socialnih pevcev Seliškar, se mu je usul iz vrst mladine plosk, ki bi se mu morda kdo čudil. Zakaj ne samo da ni bral dobro — liriki se tu po večini niso posebno izkazali — tudi izbral je slabo. Toda Seliškar ima ime socialnega pesnika, ustva-

mila mu ga je zbirka Trbovlje. Nič ne de, da je veljava teh pesmi do danes skoraj popolnoma splahnela, da človek niti Sedmorojenčkov ne more z zadovoljstvom sprejeti — mladi množici je zadoščalo ime samo. Tudi Slovenski Matici se je zdela Seliškarjeva poezija vredna, da dobi priznanje z izdanjem med njenimi rednimi publikacijami — in pred sabo imamo novo knjigo tako redkega lepega berila: *Pesmi pričakovanja*.

Kako je prav za prav s to Seliškarjevo socialno pesmijo? Socialna hoče biti, to vidiš že po razvrstitvi skupin: na prvem mestu človek z množico, na zadnjem sam s seboj. Motivi, ki jih opeva, so stereotipna socialna problematika rudarskih okrajev, črni rudarji, črna dekleta, koščene sirote, krvaveče porodnice, ožgane dlani, ugasle oči, potem blatna predmestja, varane služkinje. Iz večje osebne bližine so zajeti vtisi s popisovanja ob ljudskem štetju, iz ječe, ob očesni operaciji in izpovedi zakonske ljubezni, za katero se mu zdi, da tudi ne sme biti brez socialnih sočutnih perspektiv. Ostentativno je poudarjena materialistična proletarska morala (41, 43). Seveda je ta njegov poudarek dosti naiven. Kar se tiče razgledov iz današnjega gorja, pa se zadovoljuje s „tisočkrat lepšo bodočnostjo“ (9), z bajko bodoče enakosti in sreče, ki bo nekaj podobnega, kakor je bila pravljíčna pomlad človeštva, katera nas baje še danes mami in žge (Pravijo, prim. tudi naslov knjige). Torej naivni socialni utopizem, ki govori o veliki miselni primitivnosti, ne glede na to, da je taka podoba človeštva nasilno in sicer omedlno potrjena. Prav tako nasilno skrivljena in omedlno šlageresko prikrojena je večkrat socialna stvarnost. Njegova misel mu na priliko iz glažute plameni razdivjana v zlate dvore, kjer napija mogotec vlačugi babilonski iz kristalnih solza. Ali: služkinjo, ki ji je moral oče vse zapiti, zalezuje gospod, ki zahaja s svojo gospo v bar, a ima neki tako slabo urejeno stanovanje, da mora ona živeti na vetrovnem podstrešju, ki še okna nima. Ob tem bi se torej dalo povedati: precej močna šlagereska očala, pred katerimi svet oziroma sentimentalna socialnost včasih še vedno vihra v divji ali pošastni ekspresionistični prenapetosti.

Ta socialna stvarnost in ekspresionistična nabreklost in besednost je prav za prav po veliki večini velika pesniška praznota. Zakaj v Seliškarju je bore malo pesnika. Ne rečem, kadar ostane pri preprosti reportaži, pri opisovanju revščine, ki obdaja človeka in iz katere kakor da ni rešitve, dokler se drži stvarnosti in je le preprosto metaforičen, se mu posreči kakšen skromen pesniški vzlet. Tako bi dobili v knjigi deset, morda dvanajst stvari, ki so bolj pesmi v prozi in ki bi ne bile napačne tudi za resnejšo literarno revijo (n. pr. Beda, Poslednje pismo). Drugače pa se izgubi v naštevanju mrgoleče množice življenjskih drobnosti, tematično obravnavanih (Predmestje, Jutro v mestu, Večer v mestu itd.), iz katerih nastane prozaičen sklop: veliko stvari, v njih pa pesmi ni. Ali pa pokvari to preprosto stvarnost z nestvarno nabreklostjo, ki s svojo prisiljenostjo uničuje sorazmerje in verjetnost doživljaja (Barake). Drugod pa, kjer ne gre za naštevanje in opisovanje stvarnosti, ampak za nekakšne „lirične“ ekspresije, čutiš sicer, da je tu pod ogromno plastjo besed zakopan živ človek, ki je res nekaj doživljal v ječi in v bolnici, ki res gorko ljubi in koprni po svoji ženi (drugi pomen naslova zbirke!), ki pa ni malodane nič pesnik. To je človek, ki se sili peti, ki pa ga najbrž njegova prisiljenost in pristnost nič ne ovira in ji verjetno ne da do zavesti. Njegov razum natresa v nekem togem, patetično nabreklem ekspresionizmu svoje določno usmerjeno znanje sveta in življenja v tako imenovane verze. Ti verzi so zloženi iz besed, ki so resda pobrane iz pesniškega besedišča, ki pa ga Seliškar ne zna ločiti od slabega časnikarskega jezika (nestajati). Pomešani so z redkim cvetjem po veliki večini nabreklih, neizrazitih, nejasnih, sentimentalnih, siromašnih in dostikrat zelo slabih tropov, ostankov povojnega ekspresionizma

(Rdeči so dimniki in dolina je črna ko misel krvavega greha; pesmi rudarjev se z majhnimi krepeljci zasidrajo v oblake; šahti grizejo kri; črnih dni kolobar; se naslanja v vihro, na šum slapov). Duh, ki govori iz teh verzov, hoče biti važen, hoče obsegati ves svet, biti srce tega sveta, veljati za simbol razklanega človeštva (Stekleno oko), a pesniškega ritma, v katerem beseda res zapoje, čuta za pesniško besedo in obliko, tega pa toliko, kolikor da ga sploh ni. Ob rojstvu teh tako imenovanih pesmi ni bilo harmonije, ki ji ni treba begati po tolikšni množini življenjskih drobcev ali se zamotavati v nepristna, neizrazita oblačila, ker zna in hoče dobiti tudi v omejenem in preprostem sorazmerje in lepoto, ki človeku nekaj pomeni. Tako pa so te „pesmi“ v glavnem votla poza in proza tematično, torej razumsko obdelanih motivov (n. pr. človek v ječi kot mož, oče, sojetnik), šumenje (11) besed, verbalizem konvencionalnega trubadurstva. Morda bi človek rešil pesem Moj oče, v kateri je vsaj ogenj pristen, pa najsi je očetova podoba še tako plakatno zanesena. Poleg nje pa je kanilo komaj nekaj prisrčnosti v suho prozo, ki je po vrhu neverjetno primitivno stilizirana ali celo nestilizirana. Primerjaj samo nemogočnost: „slepo dete pa je v meni (in preklano materino srce) in sem str“ (70)! Prav Slovenski Matici je bila pridržana čast, da nam je preskrbela toliko neužitnega in obupnega blaga (zlasti str. 8, 14), toliko nemogoče omedlnosti (10, 105), ki je nekod že kar preveč banalna (41) ali tako naivna (54), da mora človeka razjeziti, kako je mogoče kaj takega natisniti za pesmi!

Za naše razmere je res čudovito, kaj vse lahko velja za poezijo. Seliškar lahko šteje, kakor hoče, svojo pesem, češ da je sodobna in ne „lahkokrillka“, kakršno „nežno poje deklica o zlatih zarjahlah itd“, kakor pač pisatelj naivno gleda na tradicionalno poezijo. To je njegova stvar. Da pa ima Matica tako slabe ocenjevalce, ki se jim zdi, da ne zasluži izdanja Vodušek, danes najelementarnejši pesnik, a priznajo Seliškarkarja, ki ima komaj dobrih deset pesmi, godnih ali vsaj zanimivih za resnejši literarni list, za odličnejšo zbirko pa še od daleč ne — to pa je že več kakor narobe svet. Matica ima res namen podpirati slovensko lep slovje, a tako in še podobno podpiranje, kakršno je znano iz zadnjih let, je vendarle preveč samovoljno in neodgovorno, da bi šli mirno mimo. Lino Legiša

Politični obzornik

Realna politika

Dvajsetletnice dne, ko je Wilson oznanil ameriškemu kongresu in vsem narodom znamenitih 14 točk, se svet ni več spominjal. To pač ni zgolj naključje, da bi se ob živih in napetih dogodkih današnjega dne in v skrbi za življenje posamezniki in narodi ne utegnili spominjati velikih in pomembnih dogodkov iz zgodovine. Ne, to pomeni mnogo več kot navadno pozabljivost, ki bi žalila le čut pietete do velikih mož, katerih ime je zvezano z dejanji, ki so potiskala človeštvo v nove dobe in jih približevala tistim velikim idealom, ki si jih postavljajo ljudje že toliko sto in tisoč let. Kajti ta čas prevladuje v svetu že nov nazor, ki se v temeljih loči od načel, ki so bila živa v četrtem letu z nepreštetimi človeškimi življenji zaznamovane velike vojne, ko se je znova oživljala tolikokrat udušena vera, da bo ves napor prihodnosti posvečen le delu za uresničenje trdne in trajne stavbe prave mednarodne skupnosti, ki ji bodo edini in najvišji zakoni mir v svetu, svoboda in enakost vseh narodov.

Pred letom smo zaznamovali razdelitev velikih sil v dve skupini, katerih ena se je trdno sklenila v tako imenovani ideološki blok. Razmerje med silami druge